
KNJIŽNA POROČILA IN OCENE BOOK REVIEWS

501

MIRJAM MENCEJ: *POMEN VODE V PREDSTAVAH STARIH SLOVANOV O POSMRTNEM ŽIVLJENJU IN ŠEGAH OB SMRTI*. - Ljubljana : Slovensko etnološko društvo, 1997. - 185 str. (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva ; 27)

Knjižna zbirka Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, katere izdajatelj je Slovensko etnološko društvo, je začela svojo pot leta 1980. Do danes je izšlo v okviru omenjene zbirke že 27 publikacij. Pod okriljem krovne etnološke tematike zbirka prinaša dokaj raznolike vsebine. Pred časom je v okviru Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva izšla knjiga Mirjam Mencej, ki govori o vlogi vode v posmrtnem življenju v predstavah starih Slovanov. Z omenjeno tematiko je avtorica leta 1996 magistrirala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Slovenski etnologi se v zadnjem času razen Damjana Ovsca niso dosti posvečali slovanski mitologiji, vendar pa kaže, da interes zanjo zopet raste. Na to kaže poleg knjige Mirjam Mencej tudi prva številka mednarodne znanstvene revije *Studia mythologica Slavica*, ki je izšla leta 1998. Posvečena je raziskovanju slovanske mitologije, izdajata pa jo Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Inštitut za ruski jezik in literaturo pri Oddelku za jezikoslovje Univerze v Pisi. Sicer pa je bibliografijo slovanske mitologije zbral in objavil Nikolai Mikhailov v *Traditiones* 26 (1997).

Voda kot pot, po kateri duša odide iz sveta živečih v svet mrtvih oziroma kot meja med svetom mrtvih in svetom živih, se pojavlja v številnih svetovnih mitologijah. Mirjam Mencejeva je skušala v svoji knjigi odgovoriti na vprašanje, ali so (bile) tovrstne mitske predstave znane tudi pri starih Slovanih ter ali gre za izvorno slovansko predstavo ali za verovanje, ki je bilo sprejeto od drugod. Problema se loteva s komparativno metodo. Med seboj primerja vse tisto gradivo slovanskih narodov, ki bi lahko prispevalo k odgovoru na zastavljeni vprašanji. Pomaga si z etnologijo, arheologijo, zgodovino in jezikoslovjem. Opira se predvsem na etnološke zapise z območja slovanskih narodov, kjer je še poseben poudarek na Slovencih. Predstave o vodi kot o ločnici med živimi in mrtvimi

išče v ljudskem slovstvu, ljudskih pesmih, narekanjih, ljudskem verovanju in šegah slovanskih narodov.

V prvem poglavju z naslovom Viri in pričevanja iz starejše zgodovine Slovanov nam avtorica najprej predstavi avtorje, ki so se že ukvarjali z omenjenim vprašanjem. Večina jih meni, da je bila med starimi Slovani znana predstava o vodi kot o meji med svetom živih in svetom mrtvih, le da so nekateri prepričani, da gre za avtentično slovansko predstavo, medtem ko drugi zatrjujejo, da so jo Slovani sprejeli od drugih ljudstev. Med starejšimi viri, ki bi lahko kazali na mitsko predstavo starih Slovanov o povezanosti onega sveta z vodo, so pomembni tisti, ki govorijo o pokopu na ladji. Žal pa ni gotovo, če se vsa tovrstna poročila res nanašajo na Slovane.

502

Osrednji del knjige predstavlja poglavje Etnološko gradivo in interpretacija. Avtorica izhaja iz predpostavke, da so se predkrščanske predstave ohranile v slovstveni folklori, verovanju in šegah. Najprej predstavi novejše zapise o pokopu v izdolbenem deblu, ki lahko spominja na deblak, najpreprostejšo obliko čolna. Sledi predstave starih Slovanov o onostranstvu in verovanja o prehodu duše po smrti prek vode išče v etnoloških zapisih, povezanih z verovanjem. Zanimale so jo ljudske predstave o tem, kako gre duša po smrti preko vode ali v vodo kot onostranstvo; v tovrstnih predstavah bi se lahko skrivali ostanki predkrščanskega mita. Ugotavlja, da se v nekaterih slovenskih ljudskih pesmih, povedkah, pravljičah, pregovorih, narekanjih in molitvah, podobno kot tudi pri nekaterih drugih slovanskih narodih, kažejo sledovi mitske predstave o vodi.

Avtorica se zaveda, da je mit običajno povezan z določenim obredom, zato precej pozornosti posveti uporabi vode v pogrebnih šegah. V njih išče ostanke predkrščanskih obredov, povezanih z mitsko predstavo o vodi. Voda ima predvsem pri južnih Slovanih v okviru pogrebnih šeg zelo pomembno vlogo. Pojavlja se od takrat, ko neka oseba umre pa do njenega pokopa, včasih tudi še dlje, običajno do štiridesetega dne po smrti ali do prve obletnice smrti. Vodo izlivajo, podstavljajo pod mrtveca, jo pijejo med umiranjem, z njo kropijo in umivajo mrtveca ter jo postavljajo na grob. Po mnenju avtorjev, ki so se ukvarjali z vlogo vode v pogrebnih šegah, naj bi imela predvsem čistilno in obrambno funkcijo. Predstavljala naj bi tudi mejo med svetom živih in mrtvih in dušam umrlih preprečevala vrnitev. Duše na onem svetu, kjer vlada večna žeja, naj bi oskrbeli z vodo.

Na temelju primerjav slovanskih pogrebnih šeg avtorica zaključuje, da se v teh šegah kaže ostanek verovanja, da gre duša po smrti na oni svet prek vode. Voda se v pogrebnih šegah Slovanov lahko kaže kot kraj, kamor gre duša po smrti in kot povezava ali meja med obema svetovoma. Zanimivo bi bilo vedeti, koliko so v knjigi omenjena ljudska verovanja o vlogi vode in pogrebne šege še žive na terenu.

V tretjem poglavju avtorica išče sledi predstave o prehodu duše po smrti prek vode oziroma v vodo v jezikoslovju. V četrtem poglavju jo zanimajo lokacije

grobov, ki se pri Slovanih pogosto pojavljajo ob vodi, v zadnjem poglavju pa zaobljubni vodnjaki, ki so jih predvsem v Srbiji izkopavali poleg grobov. Na temelju zbranih primerjalnih virov in literature avtorica ugotavlja, da je bila med starimi Slovani pred začetkom krščanstva razširjena predstava, da gre duša po smrti prek vode. Meni, da ne gre niti za izvirno slovansko verovanje niti za verovanje, ki naj bi ga Slovani prevzeli od Grkov oziroma Germanov, temveč za verovanje, ki je del indoevropske, če ne celo predindoevropske dediščine.

Knjiga je opremljena s strokovnim aparatom. Večina neslovenskih citatov je navedenih v izvirniku (hrvaščina, srbščina, makedonščina, bolgarščina, poljščina, češčina, slovaščina, lužiška srbščina, ukrajinjščina, ruščina), dodan pa je tudi prevod v slovenščini. Knjiga je nedvomno pomembna pridobitev slovenske etnologije, s posebnim zanimanjem pa jo bodo prebrali tisti, ki se ukvarjajo s slovensko in slovansko mitologijo. Kakšen bo njen vpliv na nadaljnje preučevanje slovenske in slovanske mitologije, pa bo pokazal čas.

Nena Židov

503

BOŽIDAR JEZERNIK: *DEŽELA, KJER JE VSE NAROBE*. Prispevki k etnologiji Balkana. - Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.- 297 str.

Dr. etnoloških znanosti Božidar Jezernik, ki na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani predava o kulturi in načinu življenja na Balkanskem polotoku, je s svojo novo knjigo z naslovom *Dežela, kjer je vse narobe*, dodal svoj prispevek k etnologiji Balkana.

S čim je Jezernikova nova knjiga prispevala k etnologiji Balkana? Pri iskanju virov za predavanja o starejših obdobjih je avtor prebiral številne potopise in poročila evropskih popotnikov, ki so vse od začetka 16. stoletja iz različnih razlogov potovali po deželah Balkanskega polotoka in na temelju iskanja nenavadnosti, izrednosti in slikovitosti oblikovali podobo Balkana, kjer je vse "narobe" in "nič ni prav". Tako se je Balkan v zavesti zahodnjakov počasi spreminjal iz prostora v idejo, ki je praviloma konotirala umazanijo, pasivnost, poslovno nezanesljivost, zapostavljanje žensk, spletkarjenje, lenobo, počasnost, ... Največkrat zapisana argumenta za neevropskost Balkana sta bila na eni strani njegova nespremenljivost in na drugi navajanje dejstva, da se imajo prebivalci Balkana tudi sami za Neevropejce, pri čemer Jezernik opozori, da nista bila le plod opazovanja, temveč tudi prepisovanja in, kar je najpomembnejše, odvisna predvsem od opazovalca in njegovega kulturnega okolja. Tudi kasnejši popotniki, ki so se pisanja lotevali z višjo znanstveno zavestjo, se niso izognili obstoječim predsodkom svojega okolja in niso zmogli opazovati Balkana in njegovih prebivalcev zunaj svoje kulturne, politične in verske opredeljenosti. Kljub temu, da knjiga temelji na odlomkih iz številnih potopisov, Jezernikov namen ni bil